

A les portes de Lauro: el poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús (Cànoves i Samalús)

Marc Guàrdia i Llorens (arqueòleg)

73

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 73-108

Resum: La recerca arqueològica encetada l'any 2011 al poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús ens ha permès anar obtenint un conjunt de dades que van configurant la importància del jaciment en el panorama de la Laietània ibèrica i, per extensió, ens permet començar a encaixar-lo en el marc del món ibèric català. Malgrat que estem a les beceroles de la recerca, aquestes primeres dades s'articulen al voltant d'uns eixos que permeten singularitzar el paper del jaciment, com són les seves característiques estructurals, el seu abast cronològic, i les dades numismàtiques, que, com explicarem, ens ajuden a imbricar el jaciment amb la ciutat i la seca de Lauro. Aquesta recerca s'ha pogut portar a terme gràcies a la concessió de la borsa d'estudis Memorial Joan Camps (XVII convocatòria), que ens ha donat el temps i els recursos necessaris per abordar l'estudi del conjunt del material, i especialment, la recerca de troballes monetàries de procedència coneguda, que ens permeten aproximar-nos d'una manera més representativa a la seca ibèrica de Lauro. El present article resumeix el treball de recerca dut a terme i en presenta les dades i conclusions més significatives.

Paraules clau: món ibèric, Lauro, Puig del Castell, Samalús.

Abstract: The archaeological research which began in 2011 in the Iberian settlement of *Puig del Castell* in Samalús has allowed us to obtain a data set that is shaping the importance of the site in the context of the Iberian Laietània and, by extension, to fit it in with the Iberian Catalan world. Although we are in the early stages of the research, these early data are structured around axes that allow us to distinguish the role of the site: its structural features, chronology, and the numismatic data, which, as we will explain, help us to connect the site with the city and the *Lauro* mint. This research has been carried out thanks to being awarded the *Memorial Joan Camps* scholarship (XVII edition), which has given us the time and resources necessary to address the study of all the material, and especially, the research into monetary findings whose origin was known, which allow us to approach the *Lauro* Iberian mint in a more representative way. This article summarizes the research carried out and presents the most significant data and conclusions.

Key words: Iberian world, Lauro, Puig del Castell, Samalús.

Data de recepció: gener 2015; versió definitiva: febrer 2015.

1. Introducció

El jaciment del Puig del Castell de Samalús és conegut des de mitjan segle XX, quan Josep Estrada el mencionà per primera vegada en la seva monografia sobre l'arqueologia de Granollers i rodalia, malgrat que en aquesta ocasió només el situà en un mapa de jaciments (Estrada, 1955). No serà, però, fins dos anys més tard quan trobem veritablement la primera notícia sobre l'existència de restes arqueològiques en aquest indret. La va proporcionar el mateix Josep Estrada l'any 1957 en una nota publicada al *Butlletí Excursionista de Granollers*. La ceràmica que trobà superficialment ja el va fer sospitar que es tractava d'un assentament ibèric, que provisionalment datà en els segles III i II aC. En la seva ressenya destacava el paupèrrim estat de conservació i palesava que tan sols restaven «...amontonamientos de piedras que pueden darnos a comprender la existencia de antiguos amurallamientos, hoy ya totalmente derruidos» (Estrada, 1957).

Malauradament, el coneixement de la realitat del jaciment no va variar en els cinquanta anys posteriors; tan sols es precisà l'aproximació cronològica basant-se en el reestudi de la ceràmica recollida al turó pel mateix Estrada, i es reculà la datació fins al segle IV aC perllongant-la fins al segle I aC (Sanmartí, 1986). Per tant, tot i tenir un primer esbós del seu abast cronològic, l'indret estava mancat de qualsevol referència a les seves característiques estructurals, àmbit en què les darreres intervencions arqueològiques iniciades l'any 2011 han incidit positivament.

2. Descripció del jaciment

Les excavacions dutes a terme en les campanyes de 2011-2014 volien abordar especialment dos aspectes: definir les característiques de la fortificació i desenvolupar un seguit de cales per poder datar la construcció.

No cal dir que la ubicació triada és òptima, tant pel que respecta a la defensa com pel que fa al control visual. En efecte, el turó del Puig del Castell forma part dels primers contraforts del massís del Montseny pel cantó meridional, i s'estén seguint un eix de direcció nord-sud. En el vessant sud el pendent és escarpat i abrupte fins a arribar a tocar de la plana, mentre que pel cantó nord el relleu és continu, configura un característic aspecte de serralada, i acaba unint-se a la serra de les Termes (figura 1). El vessant est, prou acusat, té un desnivell de 200 metres i va a morir al torrent del Sot de la Font de Can Torrents. Per la seva banda, el vessant oest, més suau, davalla fins a confluïr amb el torrent de Sant Genís.

Figura 1. Turó del Puig del Castell de Samalús vist des de l'est. Fotografia: autor.

La seva situació permet que esdevingui un mirador privilegiat sobre la plana del Vallès; permet albirar perfectament tota la depressió prelitoral, amb el Montnegre Corredor, Collserola i el mar de fons. Aquesta ubicació de l'indret, a tocar dels camps de conreu de la plana, amb bon control visual i de bon recer, l'ha fet un bon emplaçament per ser ocupat en temps ibèrics, defugint turons més elevats però a més distància de la plana.

Pel que respecta a la fortificació, aquests treballs ens han permès treure a la llum bona part del perímetre del poblat (figura 2).¹ El traçat de la muralla té una forma triangular, i tanca una superfície de quatre hectàrees, adaptant-se al relleu de la superfície del turó (figura 3). El perímetre descobert en aquestes primeres campanyes supera amb escreix els 500 metres, tot i que el còmput del perímetre total rondaria el quilòmetre. Aquest traçat s'observa perfectament a la tanca nord i a tot el cantó de llevant, mentre que el sector oest no s'ha conservat tan bé com la resta.

El gruix de la muralla, en tots aquells punts que l'hem pogut mesurar, oscil·la entre 1,80 i 2,20 metres (figura 4). El parament està fet de blocs de pedra calcària, de mides força regulars; això no obstant, a la façana nord i a les estructures defensives, puntualment podem trobar blocs de més d'un metre d'amplada, que donen una consistència i aparença formidables. Tota la

¹ Volem agrair la col·laboració del Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya en la realització de la planimetria del jaciment.

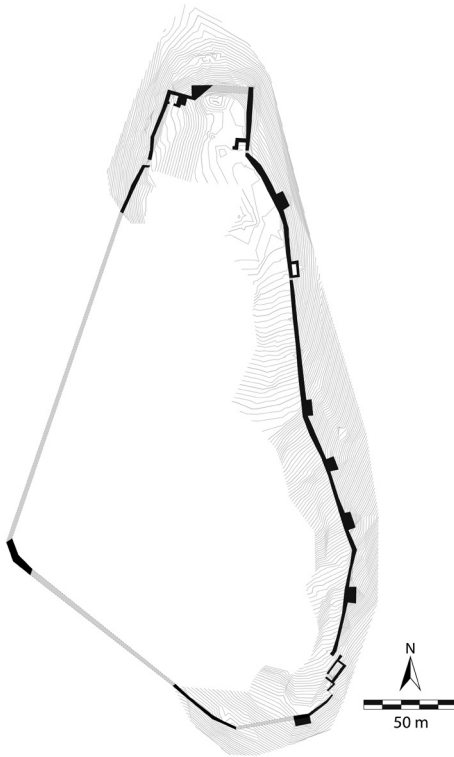

Figura 2. Planta general del poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús. Font: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i elaboració pròpia.

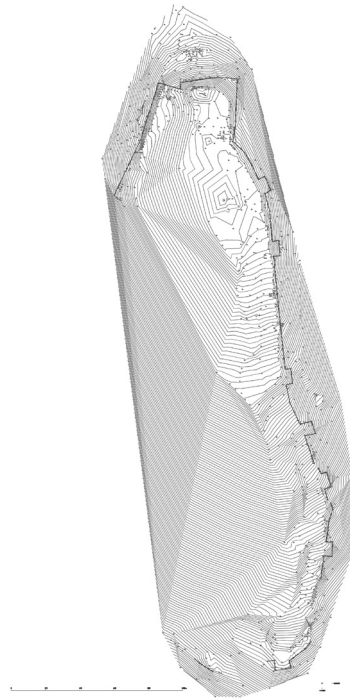

Figura 3. Límit oriental del poblat sobre la topografia. Font: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

pedra emprada en la construcció prové dels nombrosos afloraments de roca calcària que es troben al mateix turó. Singularment, en aquells punts de la muralla on hem pogut realitzar cales, s'ha posat de manifest que els blocs de la fonamentació són d'una mida superior que la resta, i s'assenten sobre la superfície retallada de la roca.

El topogràfic de la plataforma del turó és el que en bona mesura ha condicionat el traçat de la planta del poblat, escanyat a les parts distals i eixamplat a la part medial, de manera que configura una forma entre triangular i romboïdal. La defensa del lloc està acompanyada per la inclusió en el sistema de diverses torres, internes i externes. En primer terme, destaca el gran baluard de la cortina nord. Malgrat no conèixer-ne encara completament la configuració, es tracta d'una construcció de grans dimensions, amb un costat conegut de quatre metres i una llargada que podria ser superior a vint metres. Aquest indret es trobaria especialment reforçat perquè l'accés és més planer, i connecta el poblat amb la serra de les Termes.

Figura 4. Gruix de la muralla de llevant, que supera en aquest punt els dos metres d'amplada. Fotografia: autor.

El cantó de llevant, el més ben conegut, presenta en el seu traçat set torres, disposades a intervals irregulars, i la majoria concentrades a l'extrem sud de la muralla. Les dimensions d'aquestes torres no són exactament les mateixes, tot i que el mòdul de 9 x 6 metres es repeteix en alguna ocasió.² Val

² Pel que respecta a les torres, les mesures tenen encara un caràcter provisional. Com exposarem més endavant, les torres no són cossos adossats al parament de la muralla, i per això les seves dimensions es veuen alterades per construccions posteriors, com la mateixa refacció de la muralla en època republicana, que n'emmarca la magnitud. L'estat de la recerca no ens permet avançar encara les mesures definitives de totes les torres.

a dir que el coneixement que en tenim a data d'avui és encara superficial, i les dades s'han obtingut en la neteja i delimitació externa de les torres. Només en un cas estem en curs d'excavar-la. La conclusió preliminar que extrèiem de la delimitació d'aquestes estructures era que es tractava d'estructures massisses adossades al parament extern de la muralla, però tant les cales realitzades com l'excavació de la torre 2 de llevant ens han permès observar que, almenys en aquest cas, la torre presenta una gran cambra a l'interior. D'altra banda, l'extrem que les torres eren adossades al cos de la muralla també cal matisar-lo en la gran majoria de casos, ja que l'estudi del parament i dels punts de contacte entre la muralla i la torre ens ha permès observar que són precisament els trams de muralla els que s'adossen a les torres, almenys per un dels cantons, fet que certifica la concepció unitària de l'obra: tant la muralla com les torres són solidàries, és a dir, que es van construir alhora.

També hem detectat que malgrat la llargada, que en aquest cantó de llevant és de més de 300 metres, tan sols tenim dos angles perceptibles en què la muralla giri. Aquest fet és rellevant, ja que l'erola del turó presenta una forma romboïdal, motiu pel qual cal esperar que el traçat de la muralla s'hi adapti, però singularment hem detectat pocs angles on la muralla pugui fer inflexions per obrir-se o tancar-se depenent de les exigències de l'orografia. Això es deu al fet que els constructors van aprofitar els punts on s'inserien les torres per redreçar el traçat de la muralla, obrint-la o tancant-la, segons les necessitats.

El cantó de ponent és el més mal conegut, tot i que en la darrera campanya hem aconseguit localitzar part de la muralla que tancaria el poblat per aquest sector. Aquest tram ha aparegut més lluny d'on creïem que podria trobar-se, fet que amplia la superfície ocupable del poblat. Es confirma, per tant, que tot el sector oest és el que té més expectatives d'estar àmpliament ocupat, tant per les dimensions com pel plantejament del terreny, que ofereix unes grans plataformes i terrasses, així com per la localització de murs de cases en aquest espai.

Pel que respecta als accessos principals, de moment n'hem pogut localitzar un parell, un dels quals es troba en curs d'excavació. Aquest accés es troba al cantó de llevant, tocant a l'extrem sud de la fortificació, i comprendria una porta protegida per un cos de guàrdia, i un avantmur que configura un passadís d'accés i crea una certa complexitat en la defensa i una dificultat en l'accés (figura 5). L'excavació del cos de guàrdia, que es troba en curs, ens ha permès testimoniar que aquesta àrea és ja fundacional de la muralla.

L'altre accés principal es troba al cantó de ponent, a l'extrem nord. Encara mal coneguda, és una porta de tres metres d'amplada, protegida pel sud per

Figura 5. Passadís que configura l'accés sud. Fotografia: autor.

un canvi de traçat de la muralla, que li confereix una protecció afegida. A causa del gran perímetre de la fortificació, cal esperar que puguin localitzar-se més portes en el transcurs dels treballs arqueològics.

També s'han pogut documentar dues poternes, ambdues relacionades amb estructures defensives. En el primer cas, es tracta d'una portella d'una llum de pas d'un metre, tapiada en un moment avançat, i que per l'interior es troba relacionada amb una estructura quadrangular que defineix un espai central amb murs d'un gruix superior a dos metres. L'altra poterna es troba situada al costat de la torre 2 del cantó de llevant, pel cantó sud.

La complexitat de la fortificació no conclouria necessàriament amb aquests elements, sinó que la defensa es podria complementar amb altres estructures perifèriques, com ara els fossats. L'estat actual de la recerca encara no ens ha permès constatar-ne la presència.

3. Aproximació a la cronologia de la fortificació

Les dades proporcionades per les diverses cales realitzades a la zona de la muralla ens han permès datar la fortificació. La importància de les dades obtingudes té un caràcter prou representatiu, ja que s'han fet en punts distants de la muralla de llevant, i per això donen un valor general aplicable al conjunt de l'assentament.

Per raons d'espai caracteritzarem els conjunts ceràmics, sense entrar en anàlisis ceramològiques ni quantificacions dels lots, que sens dubte ens oferiran una anàlisi més acurada i una interpretació dels conjunts. Només la continuació de les excavacions ens permetrà obtenir conjunts més amplis (i en conseqüència amb un rang superior de representativitat en anàlisis d'aquest tipus), que veuran la llum amb la publicació exhaustiva del present treball de recerca.

Cal avançar que la primera ocupació documentada és anterior a la construcció de la muralla. Si ens fixem en les seccions (figura 6), hem constatat uns nivells que són clarament anteriors a la muralla. En un dels casos, aquestes unitats que regularitzaven el terra per convertir-lo en un sòl d'ocupació estaven associades a retalls a la roca i a un forat de pal. Aquest extrem no és gens estrany, ja que els moments fundacionals de molts assentaments ibèrics estan representats per una fase preurbana associada a hàbitats amb construccions de cabanes, com s'esdevé a la Torre Roja de Caldes i Sentmenat (Fortó i Maese, 2011) o a Ca n'Oliver de Cerdanyola del Vallès (Francès i Guàrdia, 2012), entre d'altres. La datació d'aquests nivells no és concloent perquè no s'han pogut documentar importacions entre el registre ceràmic exhumat. Malgrat tot, és segur que són nivells ibèrics anteriors a la fase de l'ibèric ple. La datació d'aquest moment inicial, per tant, cal adscriure-la al llarg de l'ibèric antic.

Els materials més antics recuperats al jaciment no provenen d'aquestes cales, sinó de materials antics de nivells clarament posteriors i de l'excavació de la zona de la porta sud, que malauradament encara no ha conclòs, i queda per resoldre la comprensió de la dinàmica cronoestratigràfica en aquest punt. De totes maneres, els materials d'aquesta fàcies són els característics de l'ibèric antic (figura 7.1). Destaquen les ceràmiques importades, com ara les copes Castulo (de les quals s'han recuperat tres individus), les copes de classe delicada (un individu), la copa escif (un individu) o els escifs (dos individus). També són característiques en l'àmbit de l'ibèric antic laietà les tenalles de coll de cigne, que en aquest moment van pintades amb bandes horitzontals o sanefes en "S" verticals. També són indicatives d'aquesta fàcies laietana les olles i urnes obrades a mà amb impressions i/o incisions a la vora i pentinats al coll i sota el cordó, que cobreixen integralment la peça. La valoració cronològica d'aquest lot ens duria a plantejar una datació de segona meitat del segle V aC, basada en les importacions i els trets arcaïtzants de la ceràmica indígena. La finalització de l'excavació de la zona de la porta sud ens portarà, sens dubte, a matisar aquest moment inicial, amb el valor afegit que aquestes peces estan apareixent en context estratigràfic, fet que ens permetrà qualificar la rellevància i l'abast d'aquesta fase inicial, així com precisar-ne la datació.

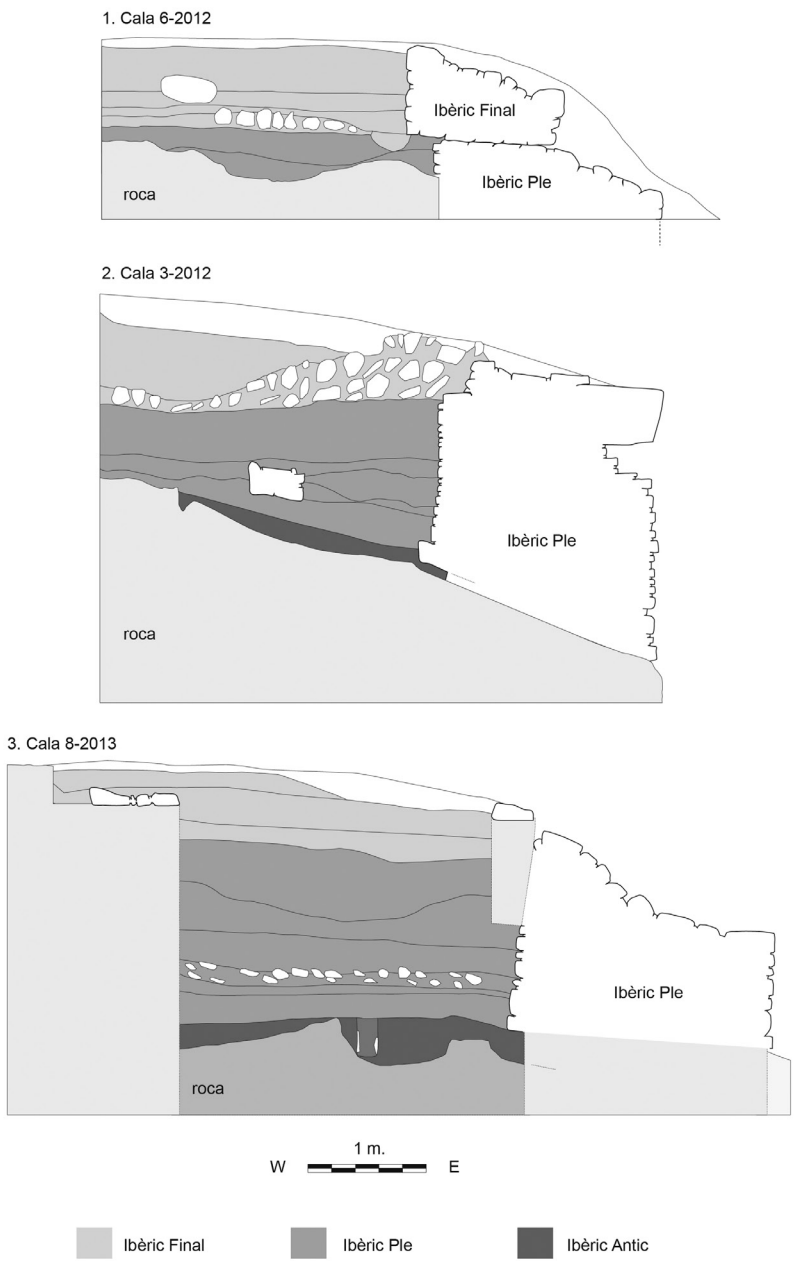

Figura 6. Seccions de cales realitzades a la zona de la muralla. Font: elaboració pròpia.

El segon moment correspon a la construcció de la fortificació. L'estratigrafia associada a aquest moment ha estat rica i ha nodrit els conjunts ceràmics d'elements característics de l'ibèric ple, especialment pel que fa als del segle IV aC. La fàcies del segle III aC no ha estat tan senzilla de documentar, essencialment pel factor destructiu que comportà la construcció de la fase posterior, que alterà la conservació dels estrats d'aquest moment.

La cronologia dels nivells del segle IV la defineixen molt bé les importacions de vaixel·la fina (figura 7.2.), de les quals destaquen la recuperació de cílices de peu baix (amb quatre individus), els plats i bols Lamb. 21, 22 i 24 (amb sis individus), o els escifs (amb cinc individus). El conjunt es complementa amb un mínim de dos individus de crater de campana de figures roges. La categoria de les àmfores importades està representada per les àmfores punicoebusitanes T.8.1.1.1 (amb dos individus), recipient amfòric majoritari pel que fa a nombre de fragments entre les àmfores importades en aquest moment. El repertori de les ceràmiques de torn indígenes està dominat per les tenalles de coll de cigne, ara ja sense decoració pintada. També s'han documentat recipients característics, com ara les urnes d'orelletes. La ceràmica a mà, que apareix amb percentatges superiors que en la fase del segle III aC, ja defineix la fàcies de l'ibèric ple, en la qual han desaparegut les impressions a la vora i els pentinats al coll, i han conservat com a únic element decoratiu els cordons impresos o els pseudocordons incisos.

Respecte d'aquest moment, volem recalcar un altre cop el caràcter integral que té tota la fortificació, que va ser planificada i executada o molt a finals del segle V o a primers del IV aC, i que va estar en ús tot el període que comprèn l'ibèric ple.

Els nivells del segle III aC, que com hem comentat són més escadussers, provenen d'estrats que estan associats al funcionament de la muralla i les torres. La fàcies del segle III sembla estar més ben representada per material de finals del segle, atès que en són absents tipus característics com ara el taller de les petites estampilles o àmfores importades de primers del segle III aC. Pel que fa a les ceràmiques importades, veiem que s'ha substituït les ceràmiques gregues per les provinents de la península Itàlica, com ara la campaniana A, molt per sobre de les produccions dels tallers de Roses (figura 8.1). Les àmfores importades segueixen dins l'òrbita del món púnic, com ara la vora d'àmfora púnica centremediterrània del tipus T.7.2.1.1, de producció a la zona de Tunis, característica de mitjan segle III aC, tot i que per nombre de fragments segueixen en primer lloc els dels envasos amfòrics punicoebusitans. La ceràmica de producció local segueix dominada pels atuells de coll de cigne, però es consolida un dels vasos més habituals en el registre, com és el vas bicònic, tot i que en producció reduïda.

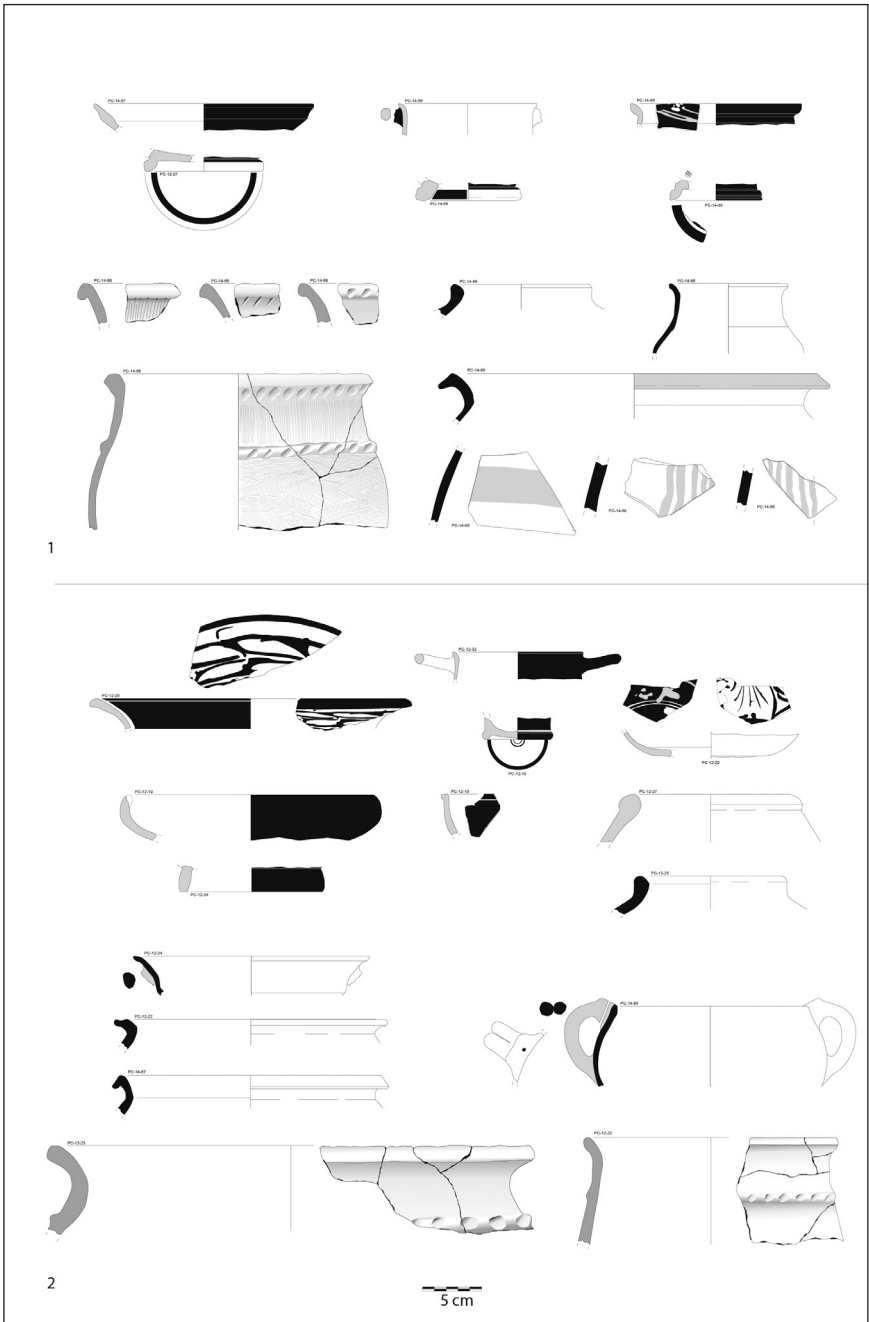

Figura 7. 1. Material ceràmic de la fase inicial del poblat. 2. Material ceràmic del segle IV a.C.
Font: elaboració pròpia.

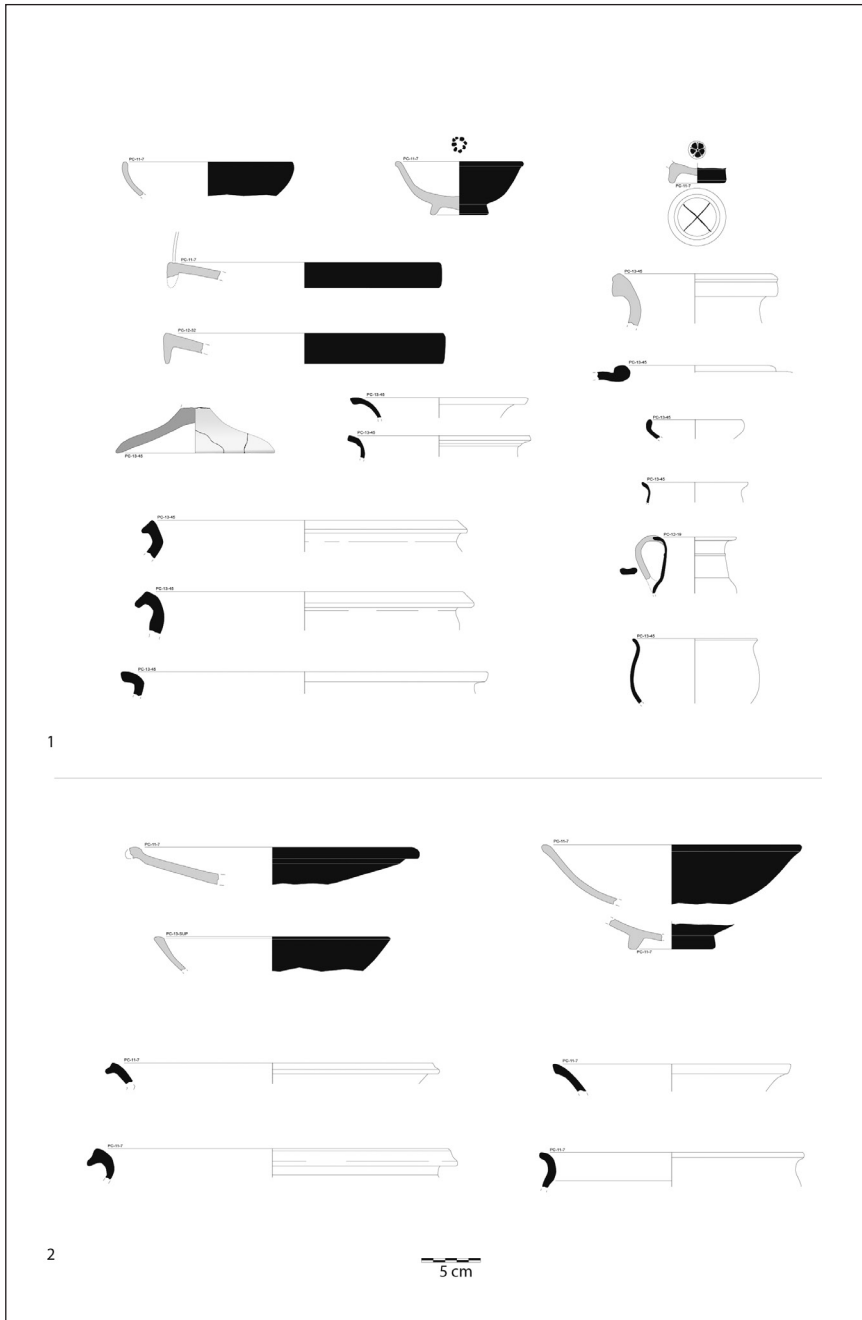

Figura 8. 1. Material ceràmic del segle III aC. 2. Material ceràmic del segle II aC.
Font: elaboració pròpia.

Si hem aconseguit caracteritzar i datar la construcció i el funcionament de la muralla, no és menys important haver pogut reconèixer què succeeix amb la fortificació en la fase republicana. Hem pogut constatar que la fortificació que hem descrit anteriorment quedà en bona part inutilitzada a finals de l'ibèric ple. Tot i que encara no hem pogut excavar en extensió els nivells d'aquest moment, és habitual que els esdeveniments relacionables amb la Segona Guerra Púnica o amb la posterior repressió signifiquin el final de molts poblats, amb estrats de destrucció significatius que evidencien aquest episodi traumàtic, que significà l'abandonament de molts poblats, alguns dels quals, però, tornen a reconstruir-se sobre les seves restes i tornen a tenir una ocupació, ara sota control dels romans. Aquest extrem l'hem pogut comprovar al Puig del Castell a nivell arqueològic, ja que hem documentat la construcció d'una nova muralla, per sobre de la inutilitzada de l'ibèric ple. Val a dir que aquesta nova construcció no coincideix estrictament amb el traçat de l'anterior, sinó que en divergeix en alguns punts, tot i que n'aprofita el traçat per fonamentar-se (figura 6.1).

Singularment, encara que el traçat sigui divergent, tendeix a convergir a les torres, que serien reutilitzades. Aquest és el cas de la torre 2, on els trams de la nova muralla van a buscar la torre, que es torna a ocupar, tot i que en aquesta ocasió compartimentant l'espai únic que havíem documentat en la fase fundacional (figura 9).

Figura 9. Torre 2 en curs d'excavació. La compartimentació correspon a la fase republicana. Fotografia: autor.

La datació d'aquest moment de reconstrucció és complicada, ja que els nivells de base associats a la nova muralla no ens han donat la mostra suficient per poder ser concisos. Ara bé, tant la llarga seqüència estratigràfica com l'envergadura de la mateixa ocupació fan que no puguem qualificar aquesta ocupació de puntual. Recordem que en tots els punts on s'han fet cales han aparegut llargues seqüències estratigràfiques d'aquesta fase republicana. Aquest moment caldria portar-lo al principi o a la meitat del segle II aC. Aquesta afirmació es sustenta en l'aparició de conjunts de material significatius d'aquest moment, on apareix ara una fàcies avançada de la campaniana A, en absència d'importacions característiques de moments posteriors (figura 8.2).

Si els nivells fundacionals d'aquesta fase, pel que fa a elements mobles, no han estat generosos, no succeeix el mateix amb els que representen el final del poblat (figura 10). Les importacions d'aquest moment estan marcades per l'abassegadora majoria d'importacions itàliques, tant pel que fa a la vaixel·la fina, com a la comuna importada, i també a les àmfores importades. Pel que fa a la vaixel·la fina, trobem essencialment la producció de campaniana B, que correspon a formes com la Lamb. 1, la Lamb. 3 i la Lamb. 4, tot i que majoritàriament trobem pàteres de la forma Lamb. 5. En la ceràmica comuna apareixen les cassoles amb llurs tapadores, així com morters, tot de producció itàlica.

Les àmfores, com hem comentat, són majoritàriament itàliques; es documenten diferents exemplars de Dressel 1, tot i que també apareixen produccions de la zona de l'Apúlia, de Brindisi, de les quals hem documentat dos individus. També apareixen imitacions d'aquests envasos, com és l'àmfora laietana Dr. 1 citerior, que es començà a produir en el primer quart del segle I aC. Pel que fa a la ceràmica indígena, el repertori s'amplia, i es fan evidents en aquest moment els característics càlats o les imitacions, com els bols assimilables a la Lamboglia 1 i 8. La ceràmica a mà, amb índexs més baixos, es fa molt més senzilla, tant pel que fa a la tipologia, com a la decoració, que és pràcticament absent.

La composició d'aquest lot, juntament amb l'absència d'alguns tipus significatius de la segona meitat del segle I aC, ens ajuda a fixar el moment de l'abandonament del poblat ibèric entorn del 50 aC. Només la continuació de la recerca arqueològica ens permetrà anar augmentant la mostra dels conjunts i precisar-ne més els marges cronològics.

No serà aquesta la darrera ocupació al turó del Puig del Castell. Hem localitzat sobre el bastió de la muralla nord de la fortificació restes d'una altra torre, tot i que en aquesta ocasió no és pas ibèrica. El parament d'aquesta torre, molt malmesa, es construeix aprofitant part de la muralla. El seu estudi

Figura 10. Material ceràmic del moment d'abandonament. Font: elaboració pròpia.

ens ha mostrat que entre les pedres apareixen restes de morter de calç molt magre, emprat per aixecar i unir els blocs. També s'ha detectat la presència d'*opus spicatum* en la construcció de la torre. Tots aquests elements, tant d'ordre estratigràfic (recordem que aquesta torre es troba sobre d'una altra) com pel que fa a la presència de la calç i l'obra en espiga, ens plantegen com a hipòtesi de treball una datació altmedieval pel que respecta a aquesta estructura.

88 En aquest sector no s'ha efectuat cap cala, i per això no podem avançar en la datació. Malgrat tot, cal precisar que sembla que es tracta d'una estructura isolada situada en un dels punts més elevats de tot el turó. En cap altre lloc de tot el jaciment s'ha documentat cap fragment ceràmic medieval, com tampoc s'hi ha documentat restes de morter de calç o d'obra en espiga, fet que confereix a aquesta torre un caràcter d'una ocupació restringida i puntual. El fenomen de l'ocupació altmedieval en talaies ocupades anteriorment per poblats ibèrics és ben coneguda i en tenim exemples propers en els jaciments ibèrics de la Torre Roja (Fortó i Maese, 2011) o el poblat ibèric de Ca n'Oliver (Francès, Guàrdia i Argelagués, 2011).

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 73-108

4. La seca de Lauro

Des del treball de Villaronga de l'any 1960 s'havia arribat a la conclusió que la zona de la localització de la seca de Lauro es trobava a la comarca del Vallès Oriental, i s'havia donat per superat el debat entorn de l'atribució valenciana, gràcies principalment a la distribució de les troballes aïllades, a l'existència i composició del tresor de Cànoves i a la similitud toponímica amb la Llerona actual. L'estudi detallat sobre les encunyacions de Lauro (Llorens i Ripollès, 1998), que incorporava un corpus de troballes numismàtiques properes força més ampli, tornava a marcar un punt més concret, identificant el centre com la ciutat de Lauro, un nucli urbà no localitzat que els investigadors situaven en aquesta comarca. Treballs de publicació recent han insistit en una localització en aquesta àrea, tot i que d'altres, a manca de trobar aquest hipotètic nucli, començaven a desplaçar el lloc i la natura de la seca, que ara seria una fundació republicana. Les recents excavacions al poblat del Puig del Castell han aportat llum a aquesta qüestió posant de relleu aquest gran assentament anteriorment caracteritzat. Un dels objectius d'aquest treball de recerca era posar de manifest el nou argument de pes del descobriment del jaciment, sumat a la relectura i ampliació dels arguments tradicionals, com el proper tresor de Cànoves, i a la dispersió de les troballes monetàries, mostra que incrementem respecte de treballs anteriors. Tot plegat, junt amb la posada al dia dels documents epigràfics, permet proposar que la ciutat de Lauro i la seva seca s'han d'identificar amb el poblat del Puig del Castell de Samalús.

5. La Lauro dels textos

Coneixem tres ciutats de Lauro en les fonts escrites antigues.³ Per un costat, tenim la ciutat destruïda per Sertori l'any 76 aC (Frontí, Plutarc, Florus, Apià, Orosi), que calia situar a terres valencianes, basant-se en els episodis narrats a les fonts. La localització exacta segueix per determinar, en especial després de refusar la seva identificació amb Edeta (Sant Miquel de Llíria) gràcies a l'estudi de la fase d'abandonament del jaciment, que s'ha pogut datar amb anterioritat a les guerres sertorianes, al voltant del 175-150 aC (Bonet, 1995: 528). També s'ha desestimat la seva identificació amb la seca de Lauro, a part de la discordança cronològica amb el moment de la producció de la moneda, perquè no s'ha documentat cap moneda d'aquesta seca al jaciment valencià (Llorens, 1995: 475).

D'una altra banda, tenim la ciutat de Lauro de la Bètica (Florus), prop de la qual va morir Pompeu (45 aC) després de la batalla de Munda i, en tercer lloc, tenim la cèlebre referència als vins lauronenses de Plini (N.H. XIV, 71), l'únic autor de l'antiguitat que ens parla dels vins lauronenses lloant-ne les excel·lències. Si per un costat Plini és l'únic autor que els menciona, a diferència del que s'esdevé amb altres vins d'Hispania, als documents epigràfics pintats sobre àmfors (*tituli picti*) s'han documentat exclusivament referències al vi de Lauro, i en són absents la resta de denominacions d'origen conegudes per les fonts literàries (Revilla, 2004), fet singular i significatiu de la seva qualitat i importància.

A part d'aquestes tres ciutats, també comptem amb el centre emissor de moneda amb la llegenda ibèrica Lauro. La particularitat rau a intentar identificar una de les tres ciutats anteriorment esmentades amb la que va encunyar moneda, o saber si ens trobem davant d'una quarta ciutat.

6. Testimonis epigràfics

Darrerament s'ha situat la Lauro vinícola citada per Plini a la costa central catalana, territori que comprèn la tribu ibèrica dels laietans. L'argument més sòlid sobre el qual es sustenta aquesta teoria es basa en les troballes de *tituli picti* sobre àmfors de producció majoritàriament tarraconense, en les quals trobem pintats en llatí el nom de Lauro i la qualitat, antiguitat i altres característiques del vi envasat (Miró, 1985 i 1988; Pascual, 1987). L'últim estat de la qüestió havia recollit 12 testimonis de *tituli picti* amb referència al vi de Lauro (Revilla, 2004, 190). A aquesta llista hem afegit dues troballes

³ Aquesta temàtica ha estat tractada de manera exhaustiva en diverses ocasions, especialment Llorens i Ripollès, 1998. La més recent la trobem a Panosa, 2012.

recents més, la darrera de les quals dubtosa, i s'ha ampliat aquesta selecta mostra fins a 14 referències; aquests són els casos dels *tituli picti* trobats a Saragossa (Olesti i Carreras, 2013) i Cubelles (Revilla, 2000-01).

La gran majoria d'aquests *tituli picti* es troba sobre àmfors Dressel 2-4 de producció tarraconense. El reestudi de la pasta ceràmica de l'envàs de l'única àmfora de la qual es creia que era una producció itàlica ha confirmat la seva procedència local (Tchernia i Zevi, 1972: 36-37, nota 2). I quan els estudis han estat més aprofundits, com és el cas de dues àmfors amb *tituli picti* amb referència a Lauro, s'ha comprovat que les característiques de la pasta ceràmica són atribuïbles a centres de producció de la zona laietana, més concretament als tallers del Vallès Oriental (zona Lauro) o zones limítrofes (Revilla, 2000-2001: 213; Olesti i Carreras, 2013: 158). Aquestes característiques físiques d'una pasta produïda als tallers del Vallès Oriental o Maresme també s'han observat sobre una àmfora amb segell *PHAE* (Berni i Carreras, 2013: 275) igual que un exemplar marcat amb un segell anàleg i amb *titulus pictus* referent a un producte de Lauro (CIL XV, 4578). Aquest segell *PHAE* també ha estat localitzat recentment al port fluvial del Tíber sobre àmfors de producció novament laietana (Carreras, 2013: 337).

Aquesta filiació de les àmfors Dressel 2-4 de la Tarraconense amb la Laietània també s'ha comprovat amb els segells *PTE*, presents en dos casos d'àmfors amb *tituli picti* amb vi de Lauro (exemplars de Cartago: Delattre 1906, núm. 32 i 33). Aquest segell s'ha atribuït als tallers de Caldes de Montbui, a la comarca del Vallès Oriental, novament a la zona del territori de Lauro (Berni, Carreras i Revilla, 1998: 115-118; Aguilar, 2005: 11).

A nivell epigràfic, un altre testimoni recent que s'ha relacionat amb el territori de Lauro ha estat el del *terminus augustalis* localitzat a Montornès del Vallès (Jàrraga i Rodà, 1999). Aquest magnífic exemplar de la delimitació territorial de dues ciutats s'ha de datar en època d'August, encara que desafortunadament el seu estat de conservació fragmentari no permet dilucidar amb claredat quines eren les ciutats a les quals es referia (Frontal: *TERMIN[VS]/AVGUSTALIS*; Lateral esq. : [...] *NE N SIVM*). La inscripció conservada permet aventurar diverses hipòtesis: *Lauronensium*, *Iluronensium*, *Baetulonensium* o *Ausoniensum*.

Tots aquests testimonis epigràfics, especialment els amfòrics, que cal datar en base als conjunts necessaris al voltant del segon quart o mitjan segle I dC (Revilla, 2004: 192), ens tracen una àrea situada a la Laietània, i més concretament a l'actual comarca del Vallès Oriental, en la qual en època d'August i altimperial es denomina Lauro no ja una ciutat sinó un territori en el qual es produeix vi de qualitat. És lògic pensar que amb l'abandonament dels poblats en turons al final de l'època ibèrica i la consegüent ocupació

de la plana, en aquesta època el territori de Lauro es desplaça de llocs en alçada a la vall.

7. La toponímia

Una altra dada que facilita l'atribució de Lauro a aquest territori és la correlació amb el topònim actual del nucli de Llerona, just al centre d'aquesta demarcació (Estrada i Villalonga, 1967): del Lauro ibèric passaríem al *Lauro / lauronense* en llatí, a *Laurona / Iorona* en llatí i català de la documentació medieval, i al *Llerona* actual. En aquest sentit, és molt significatiu que la distància que separa el jaciment del Puig del Castell de Samalús i el suposat centre del territori lauronense és de tan sols cinc quilòmetres. Llerona és l'hereu del topònim, però no vol dir que el centre d'aquesta parròquia sigui on s'ha de buscar la ciutat de Lauro ibèrica, ja que Llerona es troba a la plana, ubicació que no era la idònia per a la construcció d'un *oppidum* ibèric, com sí que ho és el turó on es troba el nostre jaciment.

Si l'argument de la identificació només fos l'homonímia dels topònims, seria per ell mateix un argument perillós, en traçar una correlació sense més. De fet, el jaciment del Puig del Castell és a la població de Samalús, topònim de clares reminiscències ibèriques (Coromines, 1997) i que té un clar paral·lel en la seca homònima de Samala (CNH p. 290), de localització incerta però que cal situar a la Celtibèria. Cal, doncs, ponderar el factor de l'evident relació entre Lauro i Llerona, juntament amb els altres arguments que exposem. Serà la suma de tots la que ens traçarà l'àrea probable de la localització de Lauro. Aquesta correlació no és sempre automàtica. Serveixi d'exemple que la tradicional identificació de la seca amb l'legenda bilingüe de *Kili / GILL* amb el topònim homònim de l'actual població de Gilet, s'ha qüestionat en proposar la seva atribució al jaciment de la Carència (Torís) en base a criteris de dispersió de les troballes (Ripollès, 2001: 109; Ripollès, Collado i Delegido, 2013, 158-159). Només cal dir que la distància de la Carència al possible hereu toponímic de Gilet és, en aquesta ocasió, superior a 45 quilòmetres.

8. Els tresors

Una de les dades que més clarament han contribuït a la identificació del centre emissor de les monedes amb l'legenda ibèrica Lauro amb aquesta part del territori del Vallès Oriental, ha estat la composició del tresor de Cànoves. Aquesta ocultació està composta per 41 monedes ibèriques de bronze (laietanes, ausetanes i lacetanes), 21 de les quals eren de la seca de Lauro (51,22%). Aquesta majoritària representació de monedes de Lauro, que no es repeteix en els altres tresors, ha estat utilitzada per explicar que la seva

formació havia d'haver estat composta en l'entorn immediat (Estrada i Villaronga, 1967: 137 i 142; Llorens i Ripollès, 1998: 70). Volem tornar a incidir en el tema de la distància, en aquesta ocasió entre el lloc d'ocultació d'aquest tresor i el jaciment del Puig del Castell, que és de tan sols tres quilòmetres. Si analitzem la composició d'altres ocultacions amb moneda de Lauro: el de Balsareny (TMPI 171) o el del Camp de les Lloses de Tona (Sinner, 2013, 174-175), hi ha una altra dada que és rellevant, com és la disminució del numerari de Lauro a mesura que ens allunyem del centre emissor (figura 11). Si ens fixem en el cas de Tona, a 20 km del jaciment del Puig del Castell, els bronzes de Lauro representen el 36,59 % (15 sobre 41 monedes⁴). En el cas de Balsareny, a 42 quilòmetres del jaciment, ha tornat a baixar l'índex, concretament al 9,76 % (41 sobre 420). Per tant, seguint el mateix raonament que amb els estudis de dispersió, a menor distància des del centre emissor més freqüència de troballes.

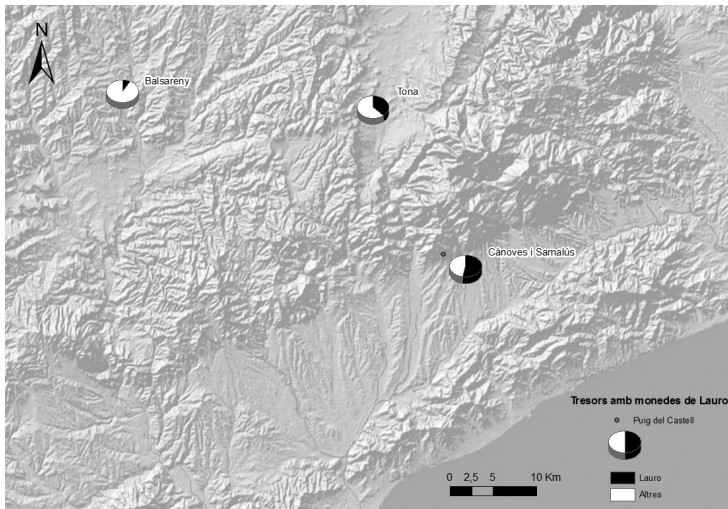

Figura 11. Localització i composició dels tresors amb monedes de Lauro.
Font: elaboració pròpia.

9. La dispersió de les troballes aïllades

Des del primer treball de Villaronga sobre les monedes ibèriques amb llegenda Lauro (Villaronga, 1960), s'han anat succeint un conjunt d'estudis que tenen en comú haver posat l'accent en la dispersió de les troballes com a mitjà per a poder determinar l'àrea probable de l'origen d'aquesta moneda. Ja en aquest treball pioner es llançava la idea que aquestes troballes eren

⁴ Agraïm la informació facilitada per Montserrat Duran (Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses).

especialment intenses al Vallès Oriental, i analitzant els tresors de Balsareny i Cànoves, al costat del pes de la correlació toponímica de Lauro / Llerona, es creia que aquesta era la zona probable de localització de la seca.

Els següents treballs han anat incrementant la relació de troballes aïllades amb localització concreta, i s'ha passat dels 19 casos de l'estudi de *La 'Lauro' monetal y el hallazgo de Cànoves* (Estrada i Villaronga, 1967), als 24 aportats en el detallat estudi sobre les encunyacions d'aquesta seca (Llorens i Ripollès, 1998) i als 25 nous testimonis en el recent bon treball sobre les emissions ibèriques laietanes (Sinner, 2013).⁵

En aquest àmbit d'argumentació hem volgut aportar noves dades que permetin augmentar la mostra, i si és possible donar-li un rang superior de representativitat. L'examen de bibliografia de poca circulació o informes i memòries inèdits, la revisió de fons de museus, i noves dades aportades per excavacions arqueològiques recents, han fet que recopilem 49 noves troballes i obtinguem un corpus de 117 monedes de la seca de Lauro, totes amb localització segura (figura 12).⁶

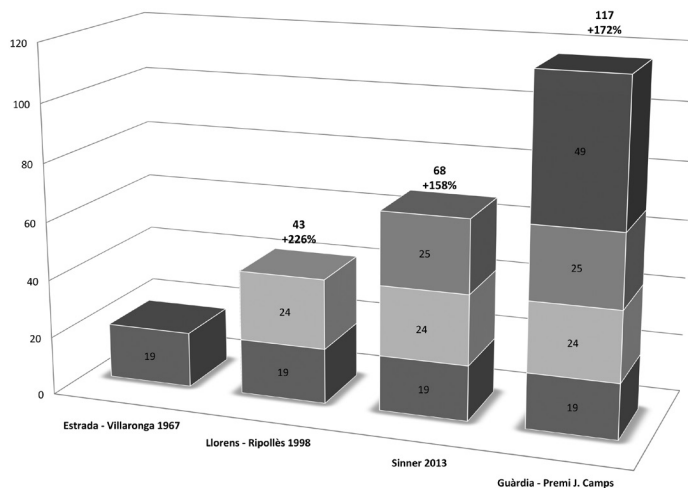

Figura 12. Evolució del nombre de troballes de monedes aïllades amb localització coneguda, segons els diferents estudis. Font: elaboració pròpia.

⁵ La discrepància entre les dades que oferim nosaltres i les dels seus autors difereix en algun cas pel rang d'inclusió, en el qual hem estat especialment estrictes i hem desestimat aquelles monedes de les quals no es podia certificar la procedència, així com alguna duplicat o confusió detectada.

⁶ El detall de les noves monedes localitzades serà objecte d'una pròxima publicació monogràfica en el marc del present treball de recerca.

De les dades obtingudes es desprèn alguna conclusió interessant. En primer lloc, la dispersió ens ajuda a constatar l'absència de troballes a la zona de València, fet que certifica les impressions ja detectades fa mig segle (Tarradell, 1965, 10) i que no fa més que corroborar la desestimació de la localització de la seca en terres valencianes. En l'anàlisi de la dispersió (figures 13, 14 i 15) s'observa una àrea de concentració de les monedes que es correspon amb la costa central de Catalunya, que *grosso modo* podem equiparar al territori de la Laietània. Aquesta concentració té un focus al litoral, que ens podria fer pensar en la localització de la seca a la franja costanera, com ha observat algun investigador (Martí, 2004: 360), però aquesta conclusió té més relació amb intentar donar explicació d'aquesta realitat en absència d'un jaciment amb entitat suficient per a albergar la seca en el territori del Vallès (que fins a la data no es coneixia) que amb la mateixa concentració de troballes al litoral. De totes maneres, aquesta apreciació ja havia estat corregida en interpretar amb encert que l'important numerari de Lauro a la costa decreix ràpidament quan ponderem la seva quantitat respecte de les troballes del conjunt de monedes aparegudes al litoral (Sinner, 2013: 178). D'altra banda, no ens ha d'estranyar trobar tanta moneda en aquesta zona, veritable pol econòmic, no ja de la Laietània, sinó del conjunt del territori català en època ibèrica.

Una altra dada rellevant és la que ens ofereixen els paquets d'anàlisi estadístiques i espacials del programari GIS (*Geographic Information System*).⁷

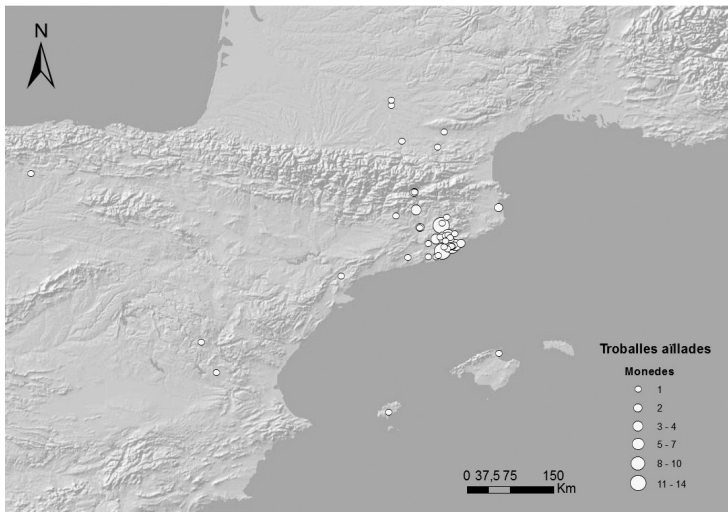
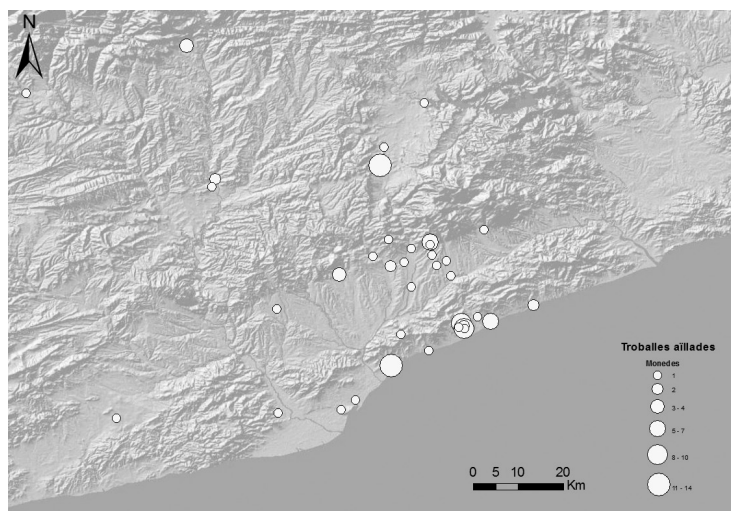
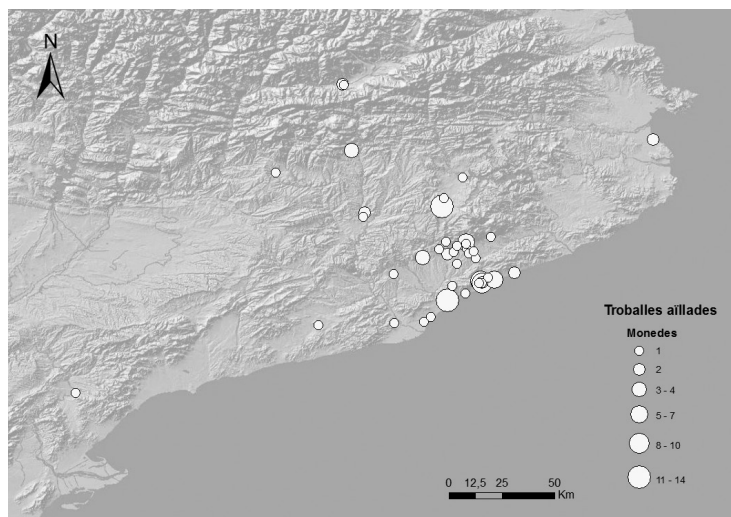

Figura 13. Dispersió de les troballes aïllades. Font: elaboració pròpia.

⁷ Agraïm a Núria Sala i Carme Parellada els seus consells i la col·laboració en el desenvolupament dels mapes.

Figures 14 i 15. Dispersió de les troballes aïllades. Font: elaboració pròpia.

En aquest sentit, és interessant buscar quin és el punt mitjà de totes les troballes monetàries amb localització concreta, i ponderar-les per la freqüència de troballes en cada lloc. Aquest valor és expressat mitjançant una coordenada geogràfica que mostra la mitjana de totes aquestes coordenades ponderades (mitjana); el punt central és l'aproximació del valor de la mitjana al jaciment més proper. Si ens fixem en la figura 16, aquesta mitjana ponderada s'acosta al jaciment del Puig del Castell, a 10 km. Aquesta eina d'anàlisi és del tot pertinent en estudis de dispersió, i té un caràcter de representativitat

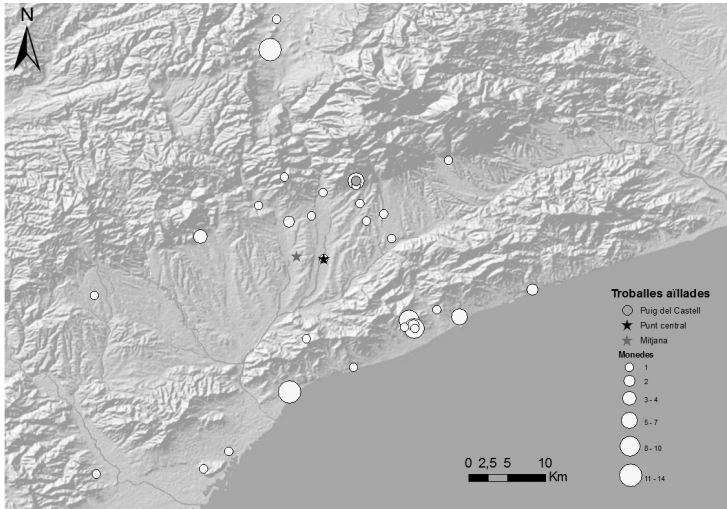

Figura 16. Dispersió de les troballes aïllades, amb la inclusió de la mitjana geogràfica. Font: elaboració pròpia.

més alt en tenir una mostra suficient, motiu pel qual li podem conferir un alt grau de fiabilitat. Es tracta d'una dada més, que per ella mateixa tampoc no és suficient, però que en el marc d'una xarxa de dades més àmplia ens ajuda a fer una lectura més afinada dels mapes de dispersió. De totes maneres, el factor d'interpretació no li ha de ser aliè, com la correcció anteriorment esmentada del focus litoral.

Una altra eina útil és l'anàlisi KDE (*Kernel Density Estimate*).⁸ En aquest nivell d'anàlisi espacial, les dades es converteixen en una funció de densitat, que ens ajuda a mesurar les relacions de veïnatge i marcar àrees d'influència. Si bé és cert que per a una comprensió millor cal ajudar-se d'altres models d'anàlisi espacial, ja que el KDE no utilitza les dificultats del relleu, sí que es poden implementar per a l'anàlisi de *least coast paths* (Herzog i Yepes, 2010: 370). Aquest tipus d'anàlisi és molt útil en casos d'estudi de dispersió, especialment aquells en què la multitud i concentració de troballes poden entorbolir les lectures dels mapes (Baxter, Beardah i Wright, 1997). En el camp de la numismàtica encara no han tingut una especial incidència, tot i que ja s'han desenvolupat alguns exercicis que mostren el seu potencial, especialment per crear models de llocs de potencials troballes, definir vies comercials, o usar algorismes que permeten l'anàlisi de rutes de baix cost (Breier, 2010, 177).

⁸ Pel seu ús en arqueologia, vegeu Wheatley i Gillings, 2002; Conolly i Lake, 2006.

En el nostre cas d'estudi, s'ha establert un rang d'inclusió de 20 km sobre cada coordenada de troballa, que ens ha ajudat a determinar tres zones de dispersió especialment actives (figura 17). Si ja havíem matisat el focus litoral, especialment per les troballes de Cabrera de Mar, també cal insistir en aquesta zona costanera amb les nombroses troballes de *Baetulo*, amb 14 monedes de Lauro actualment.⁹ Si corregim aquesta dada, ponderant les troballes dins del conjunt total de monedes ibèriques trobades a la ciutat, la representació de monedes de Lauro cau a percentatges inferiors al 3% (sobre la base del numerari de Padrós, 2002: 117-121).

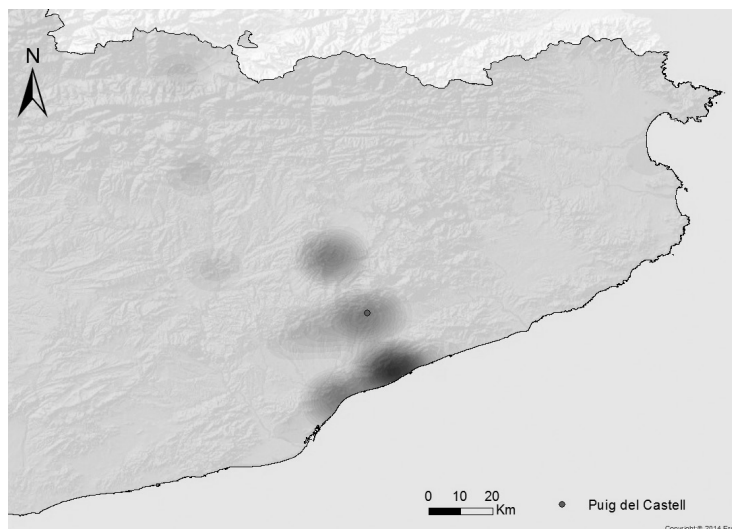

Figura 17. Anàlisi KDE de la dispersió de les troballes aïllades. Font: elaboració pròpia.

També cal discernir el focus més al nord, sens dubte traçat en base a les troballes al jaciment del Camp de les Lloses (Tona). En aquest jaciment s'han documentat 13 monedes de Lauro en context arqueològic,¹⁰ que no s'han de confondre amb les de l'atresorament en el mateix lloc anteriorment citat. Novament, cal tamisar les dades i contextualitzar-les en el global de les troballes monetàries del lloc: ens trobem que les monedes de Lauro no són la seca més representada, i queden per darrere de les d'Ausesken i l'Irtirkesken; el conjunt de seques ausetanes és el grup més representat, fet propi del territori on s'emplaça el jaciment. La lectura que cal fer per interpretar els

⁹ Agraïm a Pepita Padrós (Museu de Badalona) haver-nos facilitat les dades.

¹⁰ Comunicació personal de Montserrat Duran (Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses).

índexs del numerari de Lauro és el flux comercial que permet l'eix del riu Congost, via de penetració natural que comunica el Vallès amb la plana de Vic, reforçat per altres vies de penetració interior, algunes de construcció republicana, com ara la via del procònsol Mani Sergio (Sinner, 2013: 183; Flórez i Rodà, 2014).

Ens queda interpretar el resultat de la zona central, on la freqüència és més horitzontal, sense acumulacions significatives en un sol jaciment, més enllà de les del mateix Puig del Castell de Samalús, que tractarem més endavant. Aquesta àrea està caracteritzada per troballes quantitativament poc rellevants, però molt homogènies, repartides pel territori, al centre del qual trobem el nostre jaciment, i que sumades totes donen la xifra de 26 monedes de Lauro per al Vallès.

10. Discussió

Arribats a aquest punt és interessant repassar el que s'ha proposat sobre la localització de la seca, ja que algun dels treballs més recents començava a desplaçar el centre del debat fora de l'àrea del Vallès Oriental, a falta de trobar un jaciment important a la zona.

La historiografia de la localització de la seca¹¹ es remunta als treballs de Heiss, a finals del segle XIX, que ja va observar que era necessària una atribució catalana de la seca basant-se en les troballes. El debat es va desplaçar posteriorment a la zona valenciana, essencialment per la similitud de les monedes de Lauro amb les *d'Arse*, *Kili* i *Saitabi*, així com per la Lauro dels textos antics, destruïda per *Sertori*, i que cal localitzar en aquesta zona més meridional, identificant-la amb Lliria (opció desestimada a posteriori, com hem comentat anteriorment).

Ja en el primer estudi de la seca amb caràcter monogràfic (Villaronga, 1960) es raona amb arguments sòlids (dispersió de troballes, fonts històriques, toponímia) per proposar-ne la localització prop de Llerona, encara que el mateix Villaronga reconeix el problema del buit de jaciments ibèrics en aquesta zona. Aquesta falta d'un testimoni arqueològic important proper serà recollida posteriorment per qüestionar aquesta atribució (Martín Valls, 1966: 251), encara que reconeixent l'entitat dels arguments aportats. A falta de noves dades que refermin aquesta atribució, una altra línia argumental ha estat la d'incidir en l'absència de numerari de Lauro en terres valencianes, per descartar aquesta ubicació més meridional en favor de l'opció catalana (Taradell, 1965: 10).

¹¹ Sobre la recerca de la localització de la seca ens remetem a Llorens, Ripollès, 1998: 21-23.

En el cèlebre estudi del tresor de Cànoves, es tornarà a incidir en la hipòtesi del Vallès Oriental, comarca on se situa Llerona (Estrada i Villaronga, 1967), sumant ara al conjunt de testimonis, la localització i composició dels tresors de Balsareny i Cànoves. En el complet assaig sobre les encunyacions de Lauro es torna a posar de manifest la falta d'un jaciment de grans dimensions a la comarca amb el qual es pugui identificar el lloc de la seca, i s'insisteix en el suposat caràcter urbà de rellevància que aquest centre emissor hauria de tenir (Llorens i Ripollès, 1998: 44). Els raonaments de Llorens i Ripollès, i les nombroses i valuoses dades que en la seva obra s'exposen, no han passat desapercebuts a altres experts, que han arribat a suggerir la identificació de Lauro amb Samalús, d'acord amb les troballes numismàtiques que en aquest paratge es concentren (Martí, 2008: 68).

Doncs bé, si la majoria d'investigadors han argüït la falta d'un jaciment arqueològic important a la zona per fixar la identificació de Lauro, creiem haver resolt aquest buit. L'any 2010 vam començar un projecte de recerca orientat a excavar un gran jaciment, les característiques del qual ens feien pensar en la ciutat de Lauro, fet que anticipem en els informes preceptius (Guàrdia, 2011) així com en la premsa comarcal, i que va quedar plasmat posteriorment en els primers articles referits al lloc (Guàrdia, 2013; Guàrdia, 2014). Aquest nou argument no ha passat per alt a altres investigadors, que han posat de relleu aquest patrimoni arqueològic com a font per a acostar-se a la identificació de la seca a la zona de Cànoves i Samalús (Sinner, 2013: 174).

El fet que el caràcter i el valor del jaciment hagin romàs ocults fins als nostres dies ha estat utilitzat com a *argumentum ex silentio* per proposar altres identificacions. Aquesta absència ha determinat propostes com la que identifica Lauro no amb una ciutat, sinó amb un territori, una cruïlla de «quatre camins», d'acord amb la qüestionable equivalència entre el *Jaur* ibèric i el basc, en què té el significat de quatre (Arrizabalaga, Pardo i Sadurní, 1984: 75). Més recent és l'exposició que Lauro no correspon a una ciutat, sinó al gentilici pel qual s'identifica els habitants d'un suposat territori anomenat *Laro* (Merino, 2013: 48). No hem d'oblidar que cal inserir Lauro en el grup de les seques cíviques, contraposades a les ètniques, i que fan referència a una ciutat o assentament concret i no a un territori, i més si tenim present que la seva llegenda ibèrica és directament relacionable amb un topònim del qual disposem d'equivalents en les fonts antigues (Velaza, 1998: 70; Ferrer, 2012: 29).

Aquesta absència en la investigació arqueològica també ha portat a proposar hipòtesis que feien buscar Lauro en una zona més litoral (Martí, 2004: 360), idea corregida pel mateix autor en treballs posteriors (Martí, 2008).

També ha estat aquest buit arqueològic el que ha portat a proposar com a centre emissor de la moneda de Lauro una suposada fundació romana

republicana, suggerint la seva identificació amb jaciments com el castellum de Can Tacó (Montmeló i Montornès del Vallès) o Granollers, tots dos a la comarca del Vallès Oriental (Padrós, 2002: 107; Padrós 2005: 526), encara que la falta de dades numismàtiques en aquests llocs ha fet ampliar la proposta a llocs també propers, com ara la Garriga o Caldes de Montbui (Padrós, 2012, 47-48).

Com hem comentat, la documentació d'una important fase republicana al Puig del Castell el fa compatible amb l'encunyació de la moneda de Lauro, que començaria les seves emissions a mitjan segle II aC (Villaronga, 1994; Llorens i Ripollès, 1998) i finalitzaria amb la seva emissió XI (CNH-17) de símbol clava, al voltant del 90 aC (Campo, 2005: 75).

De les monedes recuperades al Puig del Castell, poc podem aportar sobre el seu context més enllà de la quantificació. Actualment tenim vuit bronzes ibèrics, set dels quals de Lauro; l'altre és una unitat d'Eusti CNH 188, 5. El nombre no és important, però sí que comença a ser representativa la seva composició, ja que el 87% pertanyen a la seca local. Cap altre jaciment del Vallès té aquesta proporció de numerari de Lauro en el seu poder. A aquest conjunt caldria sumar una altra moneda de Lauro, trobada al peu del turó, al jaciment de la vil·la romana de Can Martí, situada a tan sols 200 metres del Puig del Castell (figura 18).

Aquest interessant jaciment es troba situat a la plana, i només se n'ha documentat una petitíssima part. Correspondria a la part urbana d'una vil·la, de la qual s'han identificat *l'atrium*, *tablinum* i *cubiculae*, amb decoració parietal

20 mm

**Figura 18. Unitat de Lauro, de l'emissió XI, recuperada a Can Martí (Samalús).
Fotografia: autor.**

del primer estil pompeià, així com mosaics amb emblema central i *opus signinum* decorats amb tesselles (Aquilué i Pardo, 1990). La datació proposada per a aquest jaciment va de final del s. II fins a primers del s. I aC. Per tant, coincidiria en l'espai i el temps amb el més que proper jaciment del Puig del Castell, amb el qual sens dubte tindria una relació més que espacial i cronològica. S'obren molts interrogants, no sobre la seva filiació clarament itàlica, sinó sobre la seva funció, però l'estat del coneixement que tenim sobre Can Martí segueix sent parcial.

No volem defugir el debat que últimament s'està produint sobre si cal entendre el fenomen de la irrupció de la moneda ibèrica com a fenomen d'influx itàlic lligat necessàriament a fundacions *ex novo* (Padrós, 2005; Padrós, 2012). Si bé és cert que aquest model funciona en seques com *Baitolo*, *Illuro*, *Eso* o *leso*, aquesta explicació ha estat acceptada, però matisada, amb la pertinent observació de la diferenciació cronològica entre les emissions de les seques «territorials» (més antigues) i les «cíviques» (més modernes), encara que acceptant que no es deuen encunyar necessàriament en assentaments republicans *ex novo*, sinó també en assentaments ibèrics romanitzats (Martí, 2008: 68). No oblidem que aquests topònims, que en la majoria dels casos sabem que corresponen a nuclis rellevants de l'organització politico-territorial ibèrica, i les seves emissions, reflecteixen, d'alguna manera, l'organització anterior a la conquesta romana (Sanmartí, 1998: 13).

De fet, estem davant l'inici d'una reorganització del territori que no consisteix exclusivament en una xarxa de ciutats construïdes de nou, sinó que aquesta realitat es combina amb la transformació de nuclis romanitzats de poblats ibèrics, a part de noves formes d'explotació de la terra i una nova xarxa viària. Serveixin com a exemple la magnitud d'altres fases republicanes d'*oppida* ibèrics laietans, com el del Turó de Ca n'Oliver (Francès i Guàrdia, 2012) o la Torre Roja (Fortó i Maese, 2011).

Estem encara lluny de proposar per a la relació entre el Puig del Castell de Samalús i Can Martí, un model similar al del poblament ibèric de Burriac i el proper complex republicà construït a la plana, Ca l'Arnau - Can Mateu, segons el qual s'ha proposat que cal identificar aquest assentament amb la seca d'Illuro (García, Martín i Cela, 2000). Seria aquí on es farien les primeres emissions de la seca d'Illuro, i s'hauria de situar el lloc d'encunyació de l'última emissió a Illuro - Mataró (Martí, 2004: 360). De fet, si es confirma la datació de finals de segle II aC per a Can Martí, deu de les onze emissions de Lauro podrien ja haver-se batut, en considerar que l'emissió X es va encunyar sobre el 130 aC (Llorens i Ripollès, 1998: 115). Així doncs, l'estat de la investigació no ens permet aventurar encara la complexa relació que podrien haver tingut els dos jaciments. Però la discussió no està tant en l'emplaçament físic exacte de la seca, sinó en la identificació del poblament amb la ciutat de Lauro.

11. Conclusió

L'argument que irromp amb força i presència al debat no pot ser altre que el descobriment del jaciment del Puig del Castell. Tot i que la recerca arqueològica tot just ha començat, ja s'ha posat de relleu una imponent i complexa fortificació que tanca un poblat de quatre hectàrees. Si bé és cert que encara no se'n coneixen les característiques urbanes, la llarga seqüència d'ocupació detectada en tota l'àrea del turó, així com la localització de diversos murs de cases dins el perímetre, presumeix el caràcter urbà de l'assentament. Si enquadrem aquestes característiques en la realitat dels poblats ibèrics de la Laietània, cal qualificar-les com a excepcionals. Quant a dimensió, el poblat del Puig del Castell es situa en el rang alt dels poblats, i només la capital d'aquest territori, Burriac, el superaria. Tampoc trobem a la Laietània paral·lels d'una fortificació complexa com la que representa el nostre jaciment. Totes aquestes dades que comencem a conèixer a través de la recerca arqueològica caldrà anar-les ampliant i sumar-hi valors com la intensitat comercial o l'existència d'edificis singulars, però aquests paràmetres de situació, dimensió, fortificació complexa, i per descomptat, la ubicació de la seca, ja són constitutius d'un centre urbà amb característiques que l'assimilen a una ciutat o nucli vertebrador del territori (Asensio, Belarte, Sanmartí i Santacana, 1998; Asensio, Francès, Ferrer, Guàrdia i Sala, 2001).

Pel que fa al marc cronològic, hem pogut observar que l'ocupació del turó comprèn des del segle V al I aC. Aquesta dada, pel cantó baix, és cabdal per les implicacions que té en la recerca numismàtica. La recerca arqueològica ha posat a la llum una important fase republicana, en la qual sabem que es refà de nou la muralla, se'n reaprofiten les torres i segueix ocupant-se tota la superfície del turó. D'aquesta fase són les monedes recuperades al jaciment. Malgrat que la mostra és reduïda, no deixa de ser il·lustratiu que la immensa majoria del monetari del jaciment sigui de la seca de Lauro. Aquesta xifra seria, de ben segur, més alta si el jaciment no hagués patit la predació de furtius: que el jaciment no fos conegut no va ser obstacle per a l'acció de detectoristes.

Aquestes noves dades, i la inclusió de les ja conegudes i revisades, fan que tot apunti en la mateixa direcció. Per un costat, tenim el símil toponímic de Lauro amb Llerona, que està ben a prop del Puig del Castell. Seguint amb el rang de proximitat, tenim el tresor de Cànoves, la composició del qual és un factor determinant per atribuir la seca a aquest indret. Pel que fa als estudis de dispersió, hem augmentat la mostra en 49 noves monedes de localització coneguda, incrementant el corpus existent a 117 casos, que tracen una àrea de concentració en el centre de la qual trobem el nostre jaciment. És resseñyable que el 76,52% de totes les monedes de Lauro es trobin en un radi de menys de 30 km del Puig del Castell.

I no hem d'oblidar altres dades de caràcter arqueològic, com el testimoni de les fonts escrites, en les quals s'entrecreuen les referències a la Lauro vinícola amb els *tituli picti* que esmenten el vi de Lauro pintats sobre àmfores laietanes, d'algunes de les quals s'ha pogut confirmar la producció a la zona de Lauro.

Hem exposat un conjunt de dades i arguments que creiem que, valorats en conjunt, no fan altra cosa que palesar que la identificació de la ciutat de Lauro, tan llargament buscada, i la seva seca, amb el jaciment del Puig del Castell de Samalús hagi de ser reeixida.

Bibliografia

Aguilar, C. (2005): «Denominació d'origen Lauronensis. El vi del Vallès en època romana», *Lauro, Revista del Museu de Granollers* 29, Granollers, p. 5-12.

Aquilué, X., i Pardo, J. (1990): «La vil·la romana de Can Martí (Samalús, Vallès Oriental)», *Cypselà* VIII, Girona, p. 87-100.

Arrizabalaga, A., Pardo, J., i Sadurní, J. (1984): *Els orígens de Granollers i del Vallès Oriental*, Granollers.

Asensio, D., Belarte, C., Sanmartí, J., i Santacana, J. (1998): «Paisatges ibèrics. Tipus d'assentaments i formes d'ocupació del territori a la costa central de Catalunya durant el període ibèric ple», a Aranegui, C. (ed.), *Actas del Congreso internacional Los iberos, principios de occidente. Las estructuras de poder en la sociedad ibérica, Saguntum, Papeles del laboratorio de Arqueología de Valencia*, Extra-1, Barcelona, p. 373-385.

Asensio, D., Francès, J., Ferrer, C., Guàrdia, M., i Sala, Ò. (2001): «Formes d'ocupació del territori i estructuració econòmica al sud de la Laietània», *Territori polític i territori rural durant l'edat del ferro a la mediterrània occidental*, *Actes de la Taula Rodona celebrada a Ullastret, Monografies d'Ullastret* 2, Girona, p. 227-251.

Berni, P., i Carreras, C. (2013): «Corpus epigràfic de segells en àmfores, *dolia tegulae* i gerres de ceràmica comuna oxidada del Baix Llobregat», a Carreras, C., López Mullor, A., i Guitart, J. (ed.), *Barcino II. Marques i terrisseries d'àmfores al Baix Llobregat*, Corpus Internacional des Timbres Amphoriques, Fascicule 18, IEC-ICAC, Barcelona, p. 127-285.

Berni, P., Carreras, C., i Revilla, V. (1998): «Sobre dos nuevos *Cornelii* del vino Tarraconense», *Laietania* 11, Mataró, p. 111-123.

Baxter, M.J., Beardah, C.C., i Wright, R.V.S. (1997): «Some archaeological applications of Kernel Density Estimates», *Journal of Archaeological Science* 24, p. 347-354.

Bonet, H. (1995): *El Tossal de Sant Miquel de Lliria. La antiga Edeta y su territorio*, Diputació de València, Servicio de Investigación Prehistórica, Paterna.

Breier, M. (2010): «GIS for Numismatics – Methods of analyses in the interpretation of coin finds», a Kriz, K., Cartwright, W., i Hurni, L. (ed.), *Mapping Different Geographies. Lecture Notes in Geoinformation and Cartography*, Berlin-Heidelberg, p. 171-182.

Campo, M. (2005): «Emissió i circulació monetàries al nord-est de la Hispània Citerior al final de la República», *La moneda al final de la República: entre la tradició i la innovació, IX Curs d'Història Monetària d'Hispania*, Barcelona, p. 73-93.

Carreras, C. (2013): «Evolució de les terrisseries del Baix Llobregat a partir de les seves marques i els seus derelictes», a Carreras, C., López Mullor, A., i Guitart, J. (ed.), *Barcino II. Marques i terrisseries d'àmfores al Baix Llobregat*, Corpus Internacional des Timbres Amphoriques, Fascicule 18, IEC-ICAC, Barcelona, p. 321-344.

CNH = Villaronga 1994

Conolly, J. i Lake, M. (2006): *Geographical information systems in archaeology*, Cambridge.

Coromines, J. (1997): *Onomasticon Cataloniae*, vol. VII, Barcelona.

Delattre, A.L. (1906): «Un second mur à amphores découvert a Carthage (avec gravures texte et hors texte)», *Bulletin de la Société Archéologique de Sousse*, 4ème année, núm. 7, premier semestre, p. 33-48.

Estrada, J. (1955): *Síntesis arqueològica de Granollers y sus alrededores*. Publicaciones del Museo de Granollers, Granollers.

Estrada, J. (1957): «El poblado ibérico del Puig del Castell (parroquia de San Andrés de Samalús, Ayuntamiento de Cànoves y Samalús)», *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Granollers*, 59 (31 de desembre de 1957), p. 16.

Estrada, J. i Villaronga, L. (1967): «La 'Lauro' monetal y el hallazgo de Cànoves (Barcelona)», *Ampurias* 28, Barcelona, p. 135-194.

Ferrer, J. (2012): «La lengua de las leyendas monetales ibéricas», a Sinner, A.G. (ed.), *La moneda de los íberos. Ituro y los talleres layetanos*, Solsona, p. 28-43.

Flórez, M., i Rodà, I. (2014): «Las vías romanas en Cataluña: el caso del Vallès Oriental (Barcelona)», a Boube, E., Bouet, A., i Colleoni, F. (ed.), *Hommages à Robert Sablayrolles, Revue Aquitania* (Supplément), p. 247-262.

Fortó, A., i Maese, X. (2011): «La Torre Roja: un jaciment ibèric i medieval (Caldes de Montbui, Vallès Oriental; Sentmenat, Vallès Occidental)», *Tribuna d'Arqueologia, 2009-2010*, Barcelona, p. 113-152.

Francès, J., Guàrdia, M., i Argelagués, M. (2011): «L'ocupació altmedieval al Turó de Ca n'Oliver, Cerdanyola del Vallès (Vallès Occidental)» a *IV Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*, Tarragona, del 10 al 13 de juny de 2010, p. 885-893.

Francès, J., i Guàrdia, M. (2012): «El poblat ibèric del Turó de Ca n'Oliver (segles VI-I aC). Balanç de 25 anys de recerca i difusió», *Tribuna d'Arqueologia, 2010-2011*, Barcelona, p. 267-291.

García, J., Martín, A., i Cela, X. (2000): «Nuevas aportaciones sobre la romanización en el territorio de *Iluro* (*Hispania Tarraconensis*)», *Empúries* 52, Barcelona, p. 29-54.

Guàrdia, M. (2011): *Projecte d'excavació i recuperació del poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús (Cànoves i Samalús, Vallès Oriental)*, inèdit.

Guàrdia, M. (2013): «El jaciment ibèric del Puig del Castell de Samalús», *Vallesos. Gent, terra i patrimoni*, p. 136-137.

Guàrdia, M. (2014): «Repensant Lauro: el projecte de recerca al poblat ibèric del Puig del Castell de Samalús (Cànoves i Samalús)», *Ponències. Revista del Centre d'Estudis de Granollers*, 18, p. 75-91.

Herzog, I., i Yepes, A. (2010): «Least-cost Kernel Density Estimation and interpolation-based density analysis applied to survey data», a Contreras, F., Farjas, M. i Melero, F.J. (ed.), *Proceedings of the 38th Annual Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, CAA 2010*, p. 367-374.

Járrega, R., i Rodà, I. (1999): «El terminus augustalis de Montornès: noves dades epigràfiques», *Lauro, Revista del Museu de Granollers* 16, Granollers, p. 5-16.

Llorens, M.M. (1995): «Los hallazgos numismáticos», a Bonet, H., *El Tossal de Sant Miquel de Lliria. La antigua Edeta y su territorio*, Diputación de Valencia, Servicio de Investigación Prehistórica, Paterna, p. 465-478.

Llorens, M. M., i Ripollès, P.P. (1998): *Les encunyacions ibèriques de Lauro*, Estudis de Granollers i del Vallès Oriental, 7, Granollers.

Martí, C. (2004): «Las monedas del yacimiento romano republicano de Ca l'Arnau-Can Mateu (Cabrera de Mar, Barcelona)», a Chaves, F., i García Fernández F.J. (ed.), *Moneta Qua Scripta. La moneda como soporte de escritura, Anejos de Archivo Español de Arqueología XXXIII*, p. 355-365.

Martí, C. (2008): «La seca "ibèrica" d'Ilturo: historiografia i dades recents. Altres qüestions sobre numismàtica ibèrica del nord-est peninsular», *Laietania* 18, Mataró, p. 37-76.

Martín Valls, R. (1966): «La circulación monetaria ibérica», *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología (BSAA) XXXII*, p. 207-366.

Merino, A. (2013): «Hipòtesis interpretativa de la inscripció monetaria Lauro», *Acta Numismatica* 43, Barcelona, p. 37-48.

Miró, J. (1985): «Les fonts escrites i el vi del 'Conventus Tarraconensis'», *Pyrenae* 21, *X Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular*, Barcelona, p. 105-112.

Miró, J. (1988): *La producción de ánforas romanas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio del vino de la Tarraconense (siglos I aC – I dC)*, BAR International Series 473.

Olesti, O., i Carreras, C. (2013): «Le paysage social de la production vitivinicole dans l'ager *Barcinonensis*: esclaves, affranchis et *institores*», *Dialogues d'histoire ancienne* 39/2, p. 147-189.

Padrós, P. (2002): «El protagonisme de la moneda ibèrica a les ciutats romanes tardorepublicanes: Baetulo i la seca de Baitolo», *Funció i producció de les seques indígenes, VI Curs d'Història Monetària d'Hispania*, Barcelona, p. 105-123.

Padrós, P. (2005): «Algunos ejemplos de la relación existente entre cecas ibéricas y fundaciones tardorepublicanas en el nordeste de la *Hispania Citerior*», a Alfaro, C., Marcos, C., i Otero, P. (ed.), *XIII Congreso Internacional de Numismática, Madrid 2003*, Madrid, p. 523-530.

Padrós, P. (2012): «Las cecas layetanas. La ceca de Baitolo», a Sinner, A.G. (ed.), *La moneda de los íberos. Ilturo y los talleres layetanos*, Solsona, p. 44-54.

Panosa, M.I. (2012): *Els íbers del Vallès Oriental*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Textos i Estudis de Cultura Catalana 177, Barcelona.

Pascual, R. (1987): «La Lauro vinícola», *De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior, Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana, 5-8 de febrer de 1987, Homenatge a Josep Estrada Garriga*, Granollers, p. 435-439.

Revilla, V. (2000-01): «Nuevos *tituli picti* del litoral noreste de la Hispania Citerior», *Pyrenae* 31-32, Barcelona, p. 209-216.

Revilla, V. (2004): «Ánforas y epigrafía anfórica en Hispania Tarraconensis», a Remesal, J. (ed.), *Epigrafía anfórica. Workshop, Barcelona, 9-10 mayo 2003*, Col·lecció Instrumenta, 17, Barcelona, p. 159-196.

Ripollès, P. P. (2001): «Historia monetaria de la ciudad ibérica de Kelin», a Lorrio, A.J. (ed.), *Los íberos en la comarca de Requena-Utiel (Valencia)*, Publicaciones Universidad de Alicante, Madrid, p. 105-115.

Ripollès, P. P., Collado, E., i Delegido, C. (2013): «Los hallazgos monetales y la plata en bruto de La Carència», a Albiach, R. (ed.), *L'oppidum de la Carència de Torís i el seu territori*, SIP, Serie de Trabajos Varios 116, València, p. 153-230.

Sanmartí, J. (1986): *La Laietània ibèrica. Estudi d'arqueologia i història*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona (inèdit).

Sanmartí, J. (1998): «El món ibèric de la plenitud a la dissolució (segles II-I a.C.)», *La moneda en la societat ibèrica, II Curs d'Història Monetària d'Hispania*, Barcelona, p. 9-26.

Sinner, A. G. (2013): «La difusión de las emisiones ibéricas layetanas», *Saguntum, Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia* 45, València, p. 171-192

Tarradell, M. (1965): «Nuevos datos para la localización de la ceca de Lauro», *Numisma* 73, Madrid, p. 9-13.

Tchernia, A., i Zevi, F. (1972): «Amphores vinaires de Campanie et de Tarraconaise à Ostie», *Recherches sur les amphores romaines. Actes du Colloque de Rome (4 mars 1971)*, Publications de l'École Française de Rome, 10, p. 5-67.

TMPI = Villaronga 1993

Velaza, J. (1998): «La epigrafía monetar paleohispánica: breve estado de la cuestión», *La moneda en la sociedad ibérica, II Curs d'Història Monetària d'Hispania*, Barcelona, p. 67-84.

Villaronga, L. (1960): «Las monedas ibéricas con leyenda Lauro», *Nummus*, 20-21, p. 59-67.

108

Villaronga, L. (1993): *Tresors monetaris de la Península Ibèrica anteriors a August: repertori i anàlisi*, ANE-SCEN, Barcelona.

Villaronga, L. (1994): *Corpus Nummum Hispaniae ante Augusti Aetatem*, Madrid.

Wheatley, D., i Gillings, M. (2002): *Spatial technology and archaeology. The archaeological applications of GIS*, Londres.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 73-108